

Брюховецька М.С., аспірант кафедри цивільного права і процесу НАВС

Цивільно-правове регулювання
посмертного дитячого донорства в Україні

Розвиток донорства сьогодні є важливим і актуальним питанням в Україні. Особливо гостро постає проблема дитячого донорства, адже багато прогалин в українському законодавстві свідчать про недостатнє вивчення цього питання.

Дослідженням правового регулювання донорства займалися такі вчені-юристи як М.І. Авдєєва, В.В. Бублик, В.М. Лісовий, О.О. Мислива, Л.І. Шаповал, проблемі правового регулювання вилучення органів або тканин у донора-трупа приділяли увагу в своїх наукових працях С.В. Гринчак, А.А. Жалинська-Рерих, В.М. Пашков, О.О. Салагай, Г.В. Чеботарьова. Проте дитяче донорство залишилось поза увагою науковців та не знайшло остаточного вирішення і в чинному законодавстві України.

Досліджуючи вказану проблематику, потрібно зазначити, що донор - це особа, у якої за життя або після її смерті взято анатомічні матеріали для трансплантації або для виготовлення біоімплантатів (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини») [2].

Кожний спосіб регулювання вилучення органів або тканин у померлого прагне максимально врахувати його прижиттєву волю, але, на жаль, існує багато недоліків та серйозних заперечень [1, с. 281].

Цивільний кодекс України (далі - ЦКУ) в ч. 1 ст. 290 закріплює право повнолітньої дієздатної фізичної особи бути донором крові, її компонентів, а також органів та інших анатомічних матеріалів та репродуктивних клітин [4].

Відповідно до ч. 1 ст. 16 Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» кожна повнолітня дієздатна особа може дати письмову згоду або незгоду стати донором анатомічних матеріалів у разі своєї смерті. За відсутності такої заяви анатомічні матеріали у померлої повнолітньої дієздатної особи можуть бути взяті за згодою подружжя або родичів, які проживали з нею до смерті. У померлих неповнолітніх осіб анатомічні матеріали можуть бути взяті за згодою їх законних представників [2].

В контексті даної норми закону анатомічні матеріали малолітньої особи (віком до 14 років) взагалі не можуть бути використані в якості донорських органів, що на нашу думку, є не зовсім вірним, оскільки, пересадка окремих органів не завжди є можливою від дорослого донора.

Досить важливо чітко регламентувати, хто може бути законним представником дитини. ЦКУ визначає законними представниками дитини батьків, усиновлювачів, опікунів та піклувальників (ст. ст. 242, 272) [4].

Батьки, які позбавлені батьківських прав, перестають бути законними представниками дитини (п. 1 ч. 1 ст. 166 Сімейного кодексу України (далі - СКУ), і така дитина може бути передана бабі та діду, повнолітнім братам та сестрам, іншим родичам дитини, мачусі або вітчиму, а в разі їх відсутності - органу опіки та піклування (ст. 167 СКУ) [3]. Проте вище зазначені фізичні особи, не зважаючи на те, що дитина проживає разом з ними, до моменту вирішення органом опіки та піклування чи судом питання про встановлення опіки (піклування) над такою дитиною, її законними представниками не являються, і відповідно до змісту до ст. 16 Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» не можуть давати згоду на використання органів дитини для подальшої трансплантації. В такій ситуації дозвіл можна отримати від органу опіки та піклування, оскільки саме він виступає законним представником такої дитини (ст. 65 ЦКУ). На нашу думку, такий підхід законодавця є не зовсім виправданим, оскільки дід, баба, повнолітні брати та сестри, інші родичі дитини, мачуха та вітчим є родичами (або членами сім'ї) дитини, які проживали з нею до смерті, а тому повинні мати право давати дозвіл на трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів померлої дитини, так само як це право надано родичам померлої повнолітньої дієздатної особи, які проживали з нею до смерті. Для уникнення розбіжностей у чинному законодавстві, таких осіб слід визнати законними представниками неповнолітніх та малолітніх осіб, батьки яких були позбавлені батьківських прав.

Враховуючи вище наведене, пропонуємо ч. 4 ст. 67 СКУ доповнити другим абзацом такого змісту: «Такі особи, в разі передавання їм дитини, є її законними представниками і діють без спеціальних на те повноважень як опікуни або піклувальники».

Для усунення зловживань з боку законних представників неповнолітніх та малолітніх дітей необхідно внести зміни і до ст. 71 ЦКУ «Правочини, які вчиняються з дозволу органу опіки та піклування», доповнивши ч. 1 пунктом 5 такого змісту: «давати згоду або незгоду на використання анатомічних матеріалів померлої дитини в якості донорських органів».

Функції опікуна та піклувальника можуть покладатися на адміністрацію закладів охорони здоров'я, навчальних або інших дитячих закладів, якщо дитина там постійно проживає (ст. 245 СКУ) [3].

Крім усиновлення СКУ передбачає такі форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, як патронат, прийомна сім'я та дитячий будинок сімейного типу. Відповідно до СКУ патронатні вихователі, прийомні батьки та батьки-вихователі також є законними представниками своїх прийомних дітей і діють без спеціальних на те повноважень як опікуни або піклувальники (п. 3 ч. 1 ст. 255, ч. 4 ст. 256² та ч. 4 256⁶) [3].

На сьогодні кілька тисяч людей щороку потребують пересадки органів, серед них - кілька сотень дітей. Діти отримують органи або від родичів, або від померлих дорослих. Однак від дорослого дитині можна зробити тільки пересадку печінки і нирок, але не серця. На жаль, на сьогоднішній день законодавство містить чимало прогалин в правовому регулюванні даного важливого питання.

На нашу думку, необхідно було б прийняти окремий нормативно-правовий акт, який би регулював процес вилучення органів від померлих дітей, гарантував можливість реалізації природних прав дітей та захищав від порушень, вчинених їх законними представниками. Крім того, має бути створена система розподілу наявних трупних органів, яка зараз відсутня, і виділення дітей, які потребують пересадки, в окрему привілейовану категорію.

Список використаних джерел

1. Мислива О.О. Донорство органів і тканин людини: яким йому бути в Україні? / О.О. Мислива // Науковий вісник Юридичної академії МВС України. - 2005. - № 1 (20). - С. 278-285.
2. Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» від 16 липня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1999. - № 41. - Ст. 377.
3. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2002. - № 21-22. - Ст.135.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Офіційний Вісник України. - 2003. - № 11. - Ст. 461.